

**Міністерство освіти і науки України
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського**

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІСТЬ

**Матеріали
XXX наукової конференції
здобувачів вищої освіти**

Випуск 46

Одеса – 2024

УДК: 001:005.745

I – 90

Збірник містить тези доповідей окремих учасників
XXX наукової конференції здобувачів вищої освіти
«Історичний досвід і сучасність».

Редакційна колегія збірника:

Богданова І. М., доктор педагогічних наук, професор
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Букач В. М., кандидат історичних наук, приват-професор
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Наумкіна С. М., доктор політичних наук, професор
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Сокаль М. А., кандидат філологічних наук, доцент
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Сухотеріна Л. І., доктор історичних наук, професор
(НУ «Одеська політехніка»).

Відповідальний редактор – Букач В. М.

Рецензенти:

Колбіна Л. А., кандидат педагогічних наук, доцент
(ПНПУ імені К. Д. Ушинського);

Мельник Ю. П., кандидат політичних наук, доцент
(Одеський державний аграрний університет).

(С) Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського (м. Одеса), 2024.

(С) Букач В. М., упорядник, 2024.

4. Костомаров М. Історія України в життєписах визначніших її діячів /пер. О. Барвінський. 2-е вид. іл. Львів: Друкарня НТШ, 1918. 493 с. // http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0006216
5. Крип'якевич І. Галицько-волинське князівство за правління Данила Галицького. *Ізборник* // <http://litopys.org.ua/krypgvol/krypgv12.htm>
6. Христан Н. Мистецтво пам'яті: образ короля Данила Романовича у візуальній культурі сучасної України. *Емінак*. 2018. № 3(1). С. 135-148. // <https://www.eminak.net.ua/index.php/eminak/article/view/171/104>

КОЗАЦЬКА ТЕМА В ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Гнедко А., Букач В, М.

Поняття «козак» асоціюється з мужністю, незалежністю. Тарас Григорович Шевченко завжди пам'ятав, що був козацьким нащадком. Доктор історичних наук, професор В. О. Щербак зазначає: «Козацька доба значною мірою асоціювалася у поета із Запорозькою Січчю як осередком лицарської вольниці й центром визвольного руху. Запорожці стали для нього уособленням героїзму, самопожертви, найвищого піднесення народного духу» [4, с. 61]. Захоплення героїчним минулим народу, козацькою темою у митця Т. Шевченка сформувалося «на основі історичних переказів та легенд, які він чув із уст свого діда Івана, які почерпнув із прочитаних історичних джерел» [1, с. 172]. Своїми творами поет намагався викликати в українців повагу до власної історії, зміцнити свободолюбиві почуття, весь час нагадувати соплеменникам якого ті роду.

У творчості Т. Шевченка казак є «носієм свободи як індивідуальної, так і національної», в «образі простого козака» «втілюється людина честі та справи» [1, с. 172]. Розглянемо деякі твори, які увійшли у всесвітньо відому поетичну збірку «Кобзар».

Образом козака-лицаря поет намагається привернути увагу співвітчизників до минулої славної боротьби пращурів проти поневолення. У вірші «Іван Підкова» [3, с. 53 - 54] Т. Шевченко нагадує сучасникам:

«Було колись – в Україні
Ревіли гармати;
Було колись – запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу і волю;
Минулося – остались
Могили на полі» [3, с. 53].

Іван Підкова був одним з ватажків визвольної боротьби українців і молдован проти турецько-татарських загарбників у XVI столітті. Твір митець присвятив морському походу запорожців у землі, якими володіла Османська імперія. Такі походи надавали шкоди військовим та матеріальним ресурсам Туреччини та підлеглому їй Кримському ханству. У вірші «Іван Підкова» йдеться про похід казаків під час морської бурі. На протиславленні стихійних сил природи та сміливих, рішучих дій запорожців розкривається велич козацького духу:

«Кругом хвилі, як ті гори:
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба.
Пливуть собі та співають...» [3, с. 54].

Єдність ідеї та змісту твору, яка демонструє зростання поетичної майстерності поета, просліджується в поезії «Гамалія» [3, с. 167-171]. В ній Тарас Шевченко розповідає про похід запорожців на чайках – веслово-вітрильних човнах до турецьких берегів, метою якого було звільнення побратимів. Поет «посилив і розвинув думки та ідеї народної творчості про стійкість характеру, непохитну волю, патріотизм полонених козаків, які

потрапили в неймовірно тяжкі умови рабства» [4, с. 62]. Особливе значення має узагальнений образ хороброго ватажка, який завжди попереду в бою. Козаки уособлюють в собі відвагу, військову доблесть:

«Скутар, мов пекло те, палає;
Через базари кров тече,
Босфор широкий доливає,
Неначе птахи чорні в гаї,
Козацтво сміливо літає,
Ніхто на світі не втече!» [3, с. 170].

Співробітниця Інституту української мови НАН України, фахівець з діалектології І. А. Нібак відмічала, що «Т. Г. Шевченко приніс в українську літературу нове слово, неповторні образи, картини й барви, багатство й широчінь тем, ідей, мотивів, жанрових форм, вивів українську літературу на новий шлях». «Творчість для нього була не тільки духовною потребою, а й формою протесту проти свавілля і несправедливості». [2]

Поезія «Чернець» [3, с. 331 - 334] присвячена пам'яті фастівського полковника, одного з ватажків визвольної боротьби українського народу проти шляхетсько-польського гніту на Правобережній Україні Семена Палія:

«Хто ж сей сивий
Попрощався з світом?
Семен Палій, запорожець,
Лихом не добитий» [3, с. 333].

Все життя Семен Палій був захисником православної віри. Наприкінці життя він не був монахом, але був похований на території монастиря під Києвом. Образ ченця допоміг поетові розкрити внутрішній стан героя поважного віку, якого покинули сили, який важко переживав душевну самотність. Але як дійсно віруюча людина, старий козак думає про майбутнє свої Батьківщини:

«Великий дзвін. Чернець мій встав,
Надів клобук, взяв патерицю,

Перехрестився, чотки взяв...,
І за Україну молитись
Старий чернець пошкандибав.» [3, с. 334].

Поема «Гайдамаки» присвячена народно-визвольній боротьбі проти феодално-кріпосницького та польсько-шляхетського гніту на Правобережжі України у XVIII столітті (Коліївщині). Головним героєм твору є повсталий народ, образ якого уособлюють Ярема Галайда, Іван Гонта, Максим Залізняк. Якщо І. Гонта та М. Залізняк були історичними особами, то Ярема Галайда – це узагальнений художній образ. Для Т. Шевченка гайдамаки були справжніми героями, які прагнули порятунку рідної країни. Повстанці змальовані винахідливими, хоробрими. Порівнюючи відвагу козаків з рабською покорою їх нащадків – своїх сучасників, поет ставив питання:

«Все йде, все минає – і краю немає,
Куди ж воно ділось? відкіля взялось?» [3, с. 57].

Звертаючись до боротьби поневоленого народу в минулому, Т. Шевченко намагався як нагадати пересічним українцям про традиції боротьби проти гнобителів, так і змусити їх замислитися над своїм майбутнім.

«Посіяли гайдамаки
В Україні жито,
Та не вони його жали,
Що мусим робити?
Нема правди, не виросла;
Кривда повиває...» [3, с. 117].

Під враженням від нарису Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «Головатий» в 1839 році Т. Шевченко написав вірш «До Основ'яненка», в якому закликав письменника й далі звертатися то теми козацтва, козацької слави:

«Тебе люди поважають,
Добрий голос маєш;
Співай же їм, мій голубе,
Про січ, про могили,

Коли яку насипали,
Кого положили» [3, с. 52].

Поет висловив надію, що спільними зусиллями небайдужих особистостей, народ не забуде про своє героїчне минуле, передаватиме історичну правду й натхнення майбутнім поколінням:

«Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда
І чиї ми діти.
Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине...»[3, с. 51].

В поемі «Невольник» Т. Шевченко розповів історію складного життя головного героя Степана. Вихований нерідним батьком, він поїхав до Запорозької Січі, де завдяки своїй звитязі, був обраний курінним отаманом. Потрапивши у полон, був осліплений турками та загубив сенс життя. Через багато років повернувся до дому, де його дочекалася кохана дівчина, яка надихнула Степана на життя. Вони одружилися, народили сина, а старий батько радів біля онука. Поет призивав не коритися важкій долі, боротися й жити, вірити в майбутнє щасливе життя [3, с. 222 - 239].

Героїзму козаків, величі їх духу Тарас Шевченко присвятив поезії «Тарасова ніч» [3, с. 36 - 39], «У неділеньку у святую» [3, с. 410 - 412], «У тієї Катерини» [3, с. 405 - 406], «Холодний Яр» [3, с. 265 - 266], «Хустина» [3, с. 336 - 337] та інші.

Будучи козацьким нащадком та вихідцем з кріпацької родини, Тарас Шевченко не тільки палко пропагував історію та героїзм національно-визвольних змагань українського народу проти поневолювачів, але й закликав сучасників до боротьби за справедливість, гідність та щасливе майбутнє для себе та майбутніх поколінь. В своїй творчості поет вдало використовував фольклорні та літературні джерела, історичні факти. Згадані

поетичні твори свідчать, що митець, дуже чітко відчуваючи настрої простого народу, дух козацької вольності, з великою нервовою напруженістю і в той же час лаконічно, точно, сміливо зображував образи козаків-захисників України, боротьбу українського народу за свободу.

-
1. Гармата Г. Козакоцентризм у творчості Т. Шевченка і П. Куліша: порівняльний аналіз. *Шевченкознавчі студії*. 2013. Вип. 16. С. 171 - 179. // https://knu.ua/pdfs/shevstud-16/21_Harmata_H.pdf
 2. Нібак І. Велич і краса козацької звитяги у творчості Тараса Григоровича Шевченка. *Hetman.tv* // <http://www.hetman.tv/nomera/2010/2010-6-1-30/shevchenko.html>
 3. Шевченко Т. Г. Кобзар. Київ: Дніпро, 1976. 599 с.
 4. Щербак В. О. Образ козацької України у творах Т. Шевченка. *Український історичний журнал*. 2014. № 2. С. 60 - 69. // <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/107967/06-Shcherbak.pdf?sequence=1>

ДІЯЛЬНІСТЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА У КИРИЛО-МЕФОДІЙСЬКОМУ БРАТСТВІ

Муся А.

В 2024 році виповнюється 210 років від дня народження Тараса Григоровича Шевченка. В житті поета значну роль відіграла участь у Кирило-Мефодіївському товаристві – українській таємній політичній організації, що виникла в грудні 1845 р. – січні 1846 р. у Києві. Ініціаторами створення Кирило-Мефодіївського братства і його засновниками виступили Василь Білозерський, Микола Гулак, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Опанас Маркевич. У квітні 1846 року до братства вступив і Тарас Шевченко.

До товариства входили люди, які мали різні погляди на життя, літературу, політику, але їх єднала спільна мета – ліквідація кріпацтва. Методи досягнення цієї мети учасники товариства бачили по різному. Тарас Шевченко та його однодумці поділяли революційно-демократичні погляди, а